

บั้งเทรก	๔
ราชรถน้อย เทียมม้า ๔ รัชศพ	๓
ภูษามาดา ประคอง	๒
กอดก้ามะตอ	๓
บั้งสุรย์	๓
คูเคียง ข้าราชการกระทรวงธรรมการ	๓๖
ฉัตรเครื่องหลัง & ชั้น	๔
บั้งเทรก	๒
ศิษย์เชิญเครื่องดมณศักดิ์ตาม	

การพระเมรุ

พระราชทานเพลิงพระศพ

สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาถมารศรี พระอัครราชเทวี

ณท้องสนามหลวง

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตยสภาอำนวยความสะดวกให้
ช่างปลูกสร้างพระเมรุและสร้างสำหรับประดิษฐานศพพระอภิขกรรมตาม

อย่างธรรมเนียมท้องสนามหลวง มีราชวาทชนบัณฑิตรของนา
เงินรอบพระเมรุชั้นนอก ทพระเมรุบัณฑิตรของณดุบายเดะบังแทรก
รอบพระเมรุสำหรับพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า
ดุขุมาดมารศรี พระอัครราชเทวี กับปลุกพดด้พบดาพระที่นั่งทรงธรรม
สำหรับประทับและทรงบำเพ็ญพระราชกุศล และศาลาดูกขุนทาง
ด้านเหนือ ศาลานางในทางด้านใต้ แห่งพดด้พบดา ติดต่อกับพระ
ที่นั่งทรงธรรม และประวิาทพักข้าราชการทางด้านเหนือและทาง
ด้านใต้ตักแต่งประดับไว้อย่างงดงามตามสมควรแก่พระเกียรติยศอัน
สูงศักดิ์

วันที่ ๑๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๓ เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๓ นาที
ได้พระฤกษ์ยกยอด โหรบูชาฤกษ์มศีรชะสุกรบายศรีตอง ๓ ชั้นซ้าย
ขวาเหนือศาลเพียงตา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระ
พระเจ้าพยาเชอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตเสด็จยังพระเมรุ
ท้องสนามหลวง ทรงจับสายเชือกชักกรอก ยกเศวตฉัตรสายพิมพ์
ทองห้าชั้นยอดพระเมรุชั้นยงก เจ้าพนักงานต้นข้อมชัยประโคม
สังข์แตรเครื่องดุริยางค์ และจัดตกแต่งสิ่งต่าง ๆ สำหรับงาน
ไว้อริ้อมบริบูรณ์

วันที่ ๑๖ พฤษภาคม เจ้าพนักงานได้เตรียมการในพระที่นั่งดุสิต
มหาปราสาท เชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารในพระศพสมเด็จพระ

พระปิตุจณาเจ้า ดุษฎีมาตมารศรี พระอัครราชเทวี ประดิษฐานเหนือ
ม้าหมู่ทองในพระแท่นมุกต์ณมุขด้านตะวันออก ทอดเครื่องนมัสการ
พระแท่นทรงกราบตั้งเคียง พระดั่งฆัสด์พระอภิธรรมที่มุขทิศคหน้า
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมุขตะวันตกทั้ง ๒ มุข เวลากลางเจ้าพนักงาน
ได้ตั้งแว่นฟ้าทองที่มุขตะวันตก เชิญพระดองพระศัพดมเด็จพระ
ปิตุจณาเจ้า ดุษฎีมาตมารศรี พระอัครราชเทวี ขึ้นประดิษฐานบน
พระแท่นแว่นฟ้าทอง ประกอบพระโกศทองใหญ่ ประดับพุ่มยอด
และเพ็ญพู่ ภายใต้เศวตฉัตรลายพิมพ์ทองห้าชั้น แวดล้อมด้วย
เครื่องสูงและเครื่องราชอิสริยยศ เจ้าพนักงานประโคมสังข์แตร
กลองชนะ และตั้งสิ่งต่าง ๆ ไว้พร้อมสรรพ

ครั้นเวลา ๑๗ นาฬิกา ๒๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องเต็มยศทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ประดับเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ สายสะพายปฐมจุลจอมเกล้า ทรงพระศทา
จอมพล เสด็จโดยรถยนต์พระที่นั่งแต่พระราชวังดุสิตมาเสด็จออก
ประทับพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อยสักการ
พระศัพदै้วทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระพุทธรูป ทรงประเคน
พัดสังเค็ดแก่พระดำذنได้ภณผู้จะถวายพระธรรมเทศนา ประทับ
พระราชบัลลังก์ทรงจุดเทียน เครื่องนมัสการทรงธรรม พระดำذن

ได้ภณถวายพระกรรมเทศน์กัณฑ์หนึ่งจบ พระสังฆราชาคณะ
๒๐ รูป มีพระกรรมวโรดมวัดพระเชตุพนเป็นประธานสด็จราท
พรตจบ ทรงทอดไตรตั้งเค็ดกัณฑ์เทศน์กับไตรพระสด็จราทพรต
สดับปกรณ์แล้ว ทรงประเคนใบจุบัจจัยเครื่องไทยธรรมกัณฑ์
เทศน์และใบจุบัจจัยไทยธรรมแก่พระที่สด็จราทพรตแล้ว พระ
สังฆถวายอนุโมทนา พระกรรมวโรดมถวายอดิเรก พระดำذن
ได้ภณถวายพระพรตากลับแล้ว เสด็จลงทางหน้าพระที่นั่งดุสิต
มหาปราสาท ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระกรรมที่หน้าเศียง
พระสังฆสด็จพระอภิธรรมทั้ง ๒ ที่แล้ว เวลาค ๑๘ นาฬิกา ๑๕ นาที
ประทับรถยนต์พระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับ พระราชวังดุสิต
สมเด็จพระเจ้าพญาเชอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรง
บำเพ็ญพระกุศลมีพระกรรมเทศน์กัณฑ์ต่อไป
วันที่ ๑๗ พฤษภาคม เวลาค ๑๕ นาฬิกา ๒๕ นาที พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศทหารบก ประดับเครื่อง
ราชอิสริยาภรณ์ ด้ายสะพายจักรบรมราชวงศ์ ทรงพระศทา
จอมพต เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระราชวังดุสิต
เข้าไปในพระบรมมหาราชวัง เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ทรงเทียนเครื่องทองน้อยที่หน้าพระศัพและเทียนเครื่องนมัสการพระ
พุทธรูปแล้ว ทรงทอดผ้าไตร ๒๐ ไตร พระสังฆมีพระกรรม

ใครใดอาจารย์เป็นประธานระดับปรกณ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา
พระราชาคณะถวายอดิเรกถวายพระพรตากดับ เวลา ๑๔ นาฬิกา
๓๕ นาที เจ้าพนักงานเปิดของพระโกศทองใหญ่ออก ชาวพนักงาน
ประโคมสังข์แตรกลองชนะ ปลัดกรมพระตำรวจ ๘ นายขึ้น
เชิญพระโกศทองพระศพลงจากพระแท่นแว่นฟ้าทองออกจากพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาทไปขึ้นประดิษฐานเหนือพระยานมาศดำคันที่
กำแพงแก้วด้านตะวันตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรง
พระตำเนิรตั้งพระศพยังที่พระยานมาศดำคัน เจ้าพนักงาน
ได้ประกอบพระโกศทองใหญ่ประดับพุ่มยอดเฟื้องพุ่มเด็จ ภูเขา
มาตานุ้งเกยวตายล้อมครุฑล้อมพอกขึ้นประคองพระโกศข้างหน้า ๑
หลัง ๑ คองกระบวนพระราชอิสริยยศ พระญาณวราภรณ์ขึ้นเสด็จ
กงกดับบัวอ่านพระอภิธรรมนำพระศพ กระบวนมีเจ้าพนักงานพระราช
พิธีนำ ๒ นายท้ายข้างถอกชงดำมชาย ๒ คู่เห็นงเกยวตายล้อมครุฑ
ล้อมพอก ๑๖๐ กลองชนะแดง ๘๐ จ่าปี ๑ จ่ากลอง ๑ ตำรวัตร
กลอง ๒ แตรฝรั่ง ๑๖ แตรทอง ๒๐ สังข์ ๒ ตำรวัตรแตร ๑ แด้ว
ถึงนครเครื่องพระนำหน้า ห้าชั้น ๖ บังแทรก ๕ ดังฆการีเชิญพิตยศ
นำ ๓ แด้วถึงเสด็จกงกดับบัวพระญาณวราภรณ์อ่านพระอภิธรรม
นำพระศพกั้นกตดำมะดอ ๑ มับังดูร์ย ๑ นครเครื่องพระนำหลัง
ห้าชั้น ๕ บังแทรก ๒ เจ้าพนักงานใหญ่กองพระราชพิธี ๑ แด้วถึง

ขงราชวงศ์ใหญ่ฝ่ายใน ๑ เครื่องสูงหน้า ห้าชั้น ๖ บังแทรก ๔
เจ็ดชั้น ๒ พระแสงหว่างเครื่องหน้า ๖ ผู้คุมเครื่อง ๒ ถึงพระยาน
มาศสามตำคานที่ทรงพระโกศพระศัพ ภาษามาตาเชิญพระกตดัก
ทองขวาง ๑ บังพระศูรย์ ๑ พัดโบก ๑ คู่เคียงเข้าประจำที่ชั้นพระยา
๑ คู่ ชั้นพระ ๗ คู่ อินทร์เชิญจามรซ้าย ๘ พรหมเชิญจามรขวา ๘
ต้นมพตเวียนกำกับอินทร์พรหม ๒ เครื่องสูงหลังเจ็ดชั้น ๒
ห้าชั้น ๔ บังแทรก ๒ พระแสงหว่างเครื่องหลัง ๔ นาดีวันดียายผม
ตาม ๖ ถึงข้าหลวงช้าในกรมเชิญเครื่องอิสริยยศตาม ส้มเต๋จ
พระเจ้าพญาเชอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตพร้อมด้วย
พระราชวงศ์พระญาติเสด็จและตามพระศัพ

เวลา ๑๔ นาฬิกา ๕๐ นาที เสด็จอนกระบวนออกประตูศรีสุนทร
ประตูเทวาริรมย์ เสด็จซ้ายไปตามถนนมหาราช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ประทับรถยนต์พระที่นั่งเสด็จไปเทียบที่พระทวาร
เทเวศร์รักษา เสด็จขึ้นประทับพระมหามนเทียร กระบวนตรงไป
ตามถนนมหาราชเดี่ยวนอนพระเชตุพน เเดี่ยวนอนต้นนามชัย เทียบ
พระยานมาศที่เกรินเวชยันตราชรถ ภาษามาตาเชิญพระโกศเดือน
จากพระยานมาศสามตำคานสู่เกรินเวชยันตราชรถ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้ส้มเต๋จพระเจ้าพญาเชอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์

วรพินิต ทรงทอดผ้าขาวพับ ๒๐ พับ พระสังฆวัดพระเชตุพนดัตถ์
ปกครองถวายอนุโมทนาแล้ว เจ้าพนักงานได้เดือนเกรนชนเทียบ
บุษบกเวชยันตราชรด เดือนพระโกศเข้าสู่บุษบกแล้ว จัดตั้งกระบวน
แห่พระศพ

กระบวนหน้า ทหารม้ารักษาพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระ
มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓ กองร้อย

ทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์ ๓ กองร้อย

ทหารช่างรักษาพระองค์ ๓ กองร้อย

ทหารถือธำมรงค์รักษาพระองค์ ๓ กองร้อย

ทหารอากาศยาน ๓ กองร้อย

แถววงกรมทหารมหาดเล็กราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ใน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๓ กองพัน

แถววงกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ในพระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทหารราบที่ ๒ รักษาพระองค์ ๓ กองพัน

นายพลโท พระยาพระฤๅษณรักษ์ ผู้บังคับการกองทหารแห่
พระศพ และกองบังคับการ

กระบวนราชอิสริยยศ

เจ้าพนักงานพระราชพิธีนำริ้ว	๒
นายท้ายช้างถือธงดำมชาย	๒
คู่หนึ่งเกยวตายล้อมครุยตอมพอก	๑๖๐
กตองชนะแดง	๘๐
จ่าบี	๑
จ่ากตอง	๑
ตำรวจตรอกตอง	๒
แครฝรั่ง	๑๖
แครงอน	๒๐
คั้งชั	๒
ตำรวจตรแคร	๑
ฉัตรเครื่องพระนำหน้า ห้าชั้น	๖
บังแทรก	๕
ตั้งฆกาวีเชิญพัตยศนำ	๑
ถึงรถพระญาณวราภรณ์อ่านพระอภิธรรมนำพระศัพ	
มีพนักงานกนกดคกำมะตอ	๑
บังสุรย์	๑
ฉัตรเครื่องหลัง ห้าชั้น	๕
บังแทรก	๒

เจ้าพนักงานใหญ่กองพระราชพิธี	๓
ธงราชวงศ์ใหญ่ฝ่ายใน	๓
เครื่องสูงหน้า ห้าชั้น ๒ เจ็ดชั้น ๒ บั้งแทรก ๔ รวม	๓๒
พระแสงหว่างเครื่องหน้า	๖
ผัดเครื่องหน้า	๒
ถึงเวชยันตราจรลทรงพระศัพเทียมมา	๖
ภาษามาต่านุ่งเกยวลายส่วมครุยดอมพอก	
ประคองพระโกศหน้าหลัง	๒
เชิญพระกตดหัททองชวาง	๓
เชิญบั้งพระสุรย์	๓
เชิญพัด โบก	๓
อินทร์เชิญจามรข้างซ้าย	๗
พรหมเชิญจามรข้างขวา	๗
ต้นมพลเรือนกำกับอินทร์พรหม	๒
คู่เคียงพระศัพชั้นพระยา ๓ คู่ ชั้นพระ ๗ คู่ รวม ๑๐ คู่	
คุมเครื่องหลัง	๒
เครื่องสูงหลัง เจ็ดชั้น ๒ ห้าชั้น ๔ บั้งแทรก ๒ รวม	๗

พระแสงหว่างเครื่องหลัง ๕
นาดีวันดียายผมตามพระศัพ ๖
แต่ถึงข้าหลวงน้องชาวเชญเครื่องตามพระศัพ
สมเด็จพระเจ้าพญาเชอ เจ้าพากรมพระนครด้วรศักดิ์พรหม พร้อม
ด้วยพระราชวงศ์และพระญาติตามพระศัพ และข้าหลวงในกรม
น้องชาวตามพระศัพ

เวดา ๑๖ นาฬิกา เติร์กระบวนแห่พระศัพแต่หน้าวัดพระเชตุพน
มาตามถนนต้นนายชัย ถนนราชดำเนินใน เดียวถนนพระจันทร์
เวดา ๑๖ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ตั้งพระ
ราชดำเนินโดยกระบวนรถม้าพระที่นั่งเทียมม้า ๖ มืดารถขับแต่
หน้าพระทวารเทเวศร์รักษา ทหารม้าแห่นำแต่ในพระบรมมหาราช
วัง ออกประตูพิมานชัยศรี ประตูวิเศษชัยศรี ตรงไปตามถนนหน้า
พระธาตุ หยุดรถพระที่นั่งตรงหลังพระที่นั่งทรงธรรม ได้ตั้ง
ทางพระที่นั่งทรงธรรม ประทับพระราชบัลลังก์ขึ้นแต่หน้าพลับพลา
กระบวนแห่พระศัพเดี่ยวเข้าประตูพระเมรุด้านเหนือ กระบวนทหาร
เติร์กวายตัวผ่านหน้าพระที่นั่งไปออกทางประตูด้านใต้ ทหารไปตั้ง
แถวกองอยู่ที่ต้นนายหน้าพระเมรุด้านตะวันออก เวชยันตราขรถทรง
พระโกศพระศัพหยุดตรงประตูพระเมรุด้านเหนือที่เกริน ภูษามาดา
ขึ้นเกริน เชิญพระโกศพระศัพเลื่อนสู่เกริน เลื่อนมาเชิญพระโกศ

พระศพชั้นประดิษฐานบนพระยานมาศด้ามดำคานเสร็จแล้ว ภาษามาตาชั้นปกครองพระโกศพระศพตามเดิม พระญาณวราภรณ์ ชั้นเสด็จงกงดัดบัวอ่านพระอภิธรรมนำพระศพ เติรกระบวนราชอิสริยยศแห่พระศพเวียนพระเมรุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากพลับพลาทรงพระดำเนินตามพระศพเวียนพระเมรุ ๓ รอบตามประเพณีแล้วเสด็จขึ้นประทับพลับพลา เจ้าพนักงานได้เทียบพระยานมาศด้ามดำคานที่ในमुख พระเมรุด้าน ตะวันออกเปิดพระวิสูตรเปิดพระโกศทองใหญ่ออก เชิญพระโกศทองพระศพชั้นประดิษฐานเหนือพระจิตกาธานในพระเมรุประกอบพระโกศจันทน์ไว้ ตั้งเครื่องตั้งร้อยกรองด้วยดอกไม้สดห้าชั้นทั้ง ๔ मुख ๆ ตะรองค์ และเครื่องพระราชทานเพลิงไว้พร้อม เปิดพระวิสูตร พระสงฆ์สดุดพระอภิธรรมตั้งแต่เวลาพระศพเข้าสู่พระเมรุทั้ง ๔ ด้วาง รวม ๓๒ รูป

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งฆกักร์เชิญเสด็จพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราดิวิวัฒน์ สัมเด็จพระสังฆราชเจ้า และนิมนต์พระราชาคณะซึ่งจะสดุดคำวาทศพอีก ๓๐ รูป มีสมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นประธานชั้นรองอาคันตุกะในพระที่นั่งทรงธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระราชบัลลังก์พระที่นั่งทรงธรรม ทรงพระเคน พัด ตั้งเค็ด แต่ สัมเด็จพระสังฆราชเจ้า ซึ่งจะถวายพระธรรมเทศนาแล้ว ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม สัมเด็จพระ

ตั้งสมราชเจ้าถวายเป็นพระบรมเทคนักษิก ๓ จบ พระราชาคณะ
๓๐ รูปต๋วดศรราชพรตจบ ทรงทอดไตรตั้งเศ็ดกษัตริ์เทศน์และไตร
พระต๋วดศรราชพรตต๋วดปกรณั์ และทรงประเคนใบจตุบัจจัย
ไทยธรรมเครื่องกษัตริ์เทศน์ พระตั้งถวายเป็นอนุโมทนา ส้มเด็จพระ
ตั้งสมราชเจ้าถวายเป็นอดิเรกแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจาก
พลับพลาชั้นประท๋บในพระเมรุ เวลา ๑๘ นาฬิกา ๔๕ นาทีพระราช
ทานเพลิงพระศพสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาถมารศรี พระอัครราช
เทวี เจ้าพนักงานประโคมแตรวงนอก แตรฝรั่ง คังข์ กดองชนะ
จำปี จำกดอง ทหารกระทำวันทยาอุชแตรพพระศัพ แตรวงบรรเลง
เพลงสรรเสริญพระบารมี และยิงปืนต๋มปืนใหญ่รวม ๖ ครั้งตามพระ
เกียรติยศ และเป่าแตรนอก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น
ประท๋บบนพลับพลา พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในชั้นถวายเป็น
เพลิงต่อไป แล้วคณะทศานุทิศและข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า
ฝ่ายในและพระตั้งมี ไตชนยังพระเมรุถวายเป็นเพลิงพระศพต่อไป เวลา
๑๘ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทางหลังพระที่นั่งทรง
ธรรม ประทับรถม้าพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินกลับโดยกระบวน
ตามเดิมเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง เที่ยบรรณพระที่นั่งหน้าพระทวาร
เทเวศร์รักษาเสด็จขึ้นพระมหรณนเทียร ที่พระเมรุเจ้าพนักงานไต้ปัด
พระฉากถวายเป็นเพลิงพระศพสมเด็จพระอัฐิไว้อุณหนึ่ง

วันที่ ๓๘ เวตาเข้าเจ้าพนักงานกระทรวงวังจัดอาหารภคตเตียง
พระสงฆ์ที่วัดพระอภิธรรมทั้ง ๔ ถ้างรวม ๓๒ รูป ภาษามาตา
กับพระเพลิงประมวญพระอัฐิถวายคลุมไว้ ตั้งพระสุคันธขันตรง
พระอัฐิ และพระโกศของลงยาสำหรับทรงพระอัฐิเหนือพานทองสอง
ชั้นไว้

เวตา ๗ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องพระภูษา
ขาว ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทรงสายสะพายมหาวชิรมงกุฏ
เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระราชวังดุสิตมา
ประทับที่ถนนหน้าพระธาตุ เสด็จพระราชดำเนินจากรถยนต์พระที่นั่ง
ทางหลังพระที่นั่งทรงธรรมไปเสด็จขึ้นประทับพระเมรุ เจ้าพนักงาน
ภาษามาตาเปิดทรงคลุม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุคันธ
ขันตรงพระอัฐิสมเด็จพระปิยะมหาราชเจ้า สุขุมมาดมารศรี พระอัครราชเทวี
แล้ว ภาษามาตาแจงดะแปงพระรูปถวายทรงคลุมไว้ พระบาท
สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงไปริยเงินตามราชประเพณีแล้ว เสด็จจาก
พระเมรุไปประทับณพลับพลาหน้าพระที่นั่งทรงธรรม โปรด
เกล้าฯ ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทราชสกุลและราชินิกุลเติรดำมหาบ
๒ ตำรับ

ตำรับที่ ๓ ถ้อยคำไตร มหาเสวกเอก พระยาบริบูรณราชสมบัติ
(ม.ร.ว. มุต คารากร อนุชญา)

หาบ มหาเสวกตรี พระยาชาติเศษอุดม (ม.ร.ว. โป๊ะ มาตากุด
ณอยุธยา)

ถือหม้อเข้าเชิงกราน พนักงานฉนมพดเวียน

ดำรับที่ ๒ ถือผ้าไตร มหาเสวกโท พระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์
(ม.ถ. วราห์ กุญชร ณอยุธยา)

หาบ มหาอำมาตย์ตรี พระยาอุดมพงศ์เพ็ญสวัสดิ์ (ม.ร.ว.
ประยูร อิศร์ศักดิ์ ณอยุธยา)

ถือหม้อเข้าเชิงกราน พนักงานฉนมพดเวียน

ดำรับที่ ๓ ถือผ้าไตร มหาเสวกโท พระยามหานามราช (ม.ร.ว.
จำนง นพวงศ์ ณอยุธยา)

หาบ นายพลตรี พระยาเด่นาดังคราม (ม.ร.ว. อี้ นพวงศ์
ณอยุธยา)

ถือหม้อเข้าเชิงกราน พนักงานฉนมพดเวียน

ดำรับที่ ๔ ถือผ้าไตร มหาอำมาตย์โท พระยาไพฑูรย์สมบัติ
(เดช บุนนาค)

หาบ มหาเสวกตรี พระยาดุรงค์วิวัฒน์ (เตยม บุนนาค)

ถือหม้อเข้าเชิงกราน พนักงานฉนมพดเวียน

ดำรับที่ ๕ ถือผ้าไตร นายพลโท พระยาพระเกษณรักษ์ (ด้วง
บุนนาค)

หาบ นายพดตรี พระยาเทพาธิบดี (เงิน บุนนาค)

ถือหม้อเข้าเชิงกราน พนักงานดนมพดเรือน

ลำดับที่ ๖ ถือผ้าไตร นายพดตรี พระยาดำรงราชพลขันธ์ (คอน บุนนาค)

หาบ มหาเสวกตรี พระยาเทพมณเฑียร (ดั้น บุนนาค)

ถือหม้อเข้าเชิงกราน พนักงานดนมพดเรือน

เมื่อเช้าทูตละออของชุดพระบาทเดิรสามหาบเวียนพระเมรุโดยอุตตรา
วิฎฐ์ครบ ๓ รอบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จจาก
พลับพลาชั้นประทับพระเมรุ ทรงทอดผ้าไตรสามหาบ ๑ ส้มเต๋จ
พระสังฆราชเจ้า ๒ ส้มเต๋จพระพุฒาจารย์ ๓ พระญาณวราภรณ์
ได้ขึ้นไปในพระเมรุสดับปกรณ์ ไตรสามหาบตามลำดับแล้วไปนั่งยัง
อาสน์พระที่นั่งทรงธรรม โปรดเกล้าฯ ให้ส้มเต๋จพระเจ้าพี่ยาเธอ
เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงทอดผ้าไตรสามหาบ ๑ พระ
พรหมมุนี ๒ พระมงคลทิพมุนี ๓ พระบัญชาพิศาลเถร ขึ้นไป
สดับปกรณ์ผ้าไตรสามหาบตามลำดับนั้นแล้ว ไปนั่งยังอาสน์พระที่
นั่งทรงธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเก็บพระอัฐิตรงพระ
สุคนธ์ ประมวญตงพระโกศทองดงยาแล้ว เจ้าพนักงานภูษามาดา
เชิญพระโกศพระอัฐิเหนือพานทองสองชั้นจากพระเมรุไปขึ้นประดิษ

ฐานในบุษบกบนพระแท่นแว่นฟ้าทองณพระที่นั่งทรงธรรม เจ้าพนักงาน
งานประมวญพระอังคารลงในพระชะอบเหนือพานทองปักไว้ในพระเมรุ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินจากพระเมรุประ
ทับพระที่นั่งทรงธรรม ทรงประเคนภัตตาหารสำหรับสำมาหาบแก่พระ
สงฆ์ พระสงฆ์ ๖ รูปกระทำภักตฤกษ์แล้ว ถวายอนุโมทนา
สมเด็จพระสังฆราชเจ้าถวายอดิเรกกลับแล้ว พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรงทอดผ้าไตร ๕๐ ไตร พระสงฆ์สดับปกรณ์ถวายอนุโม
ทนา พระราชาคณะถวายอดิเรกแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน
ภูษามาตาเชิญพระโกศพระอัฐิจากบุษบกแว่นฟ้าทองไปประดิษฐาน
เหนือพระเศียรยงก่ง หน้าวัดบพิตรพระที่นั่งทรงธรรม แล้วเชิญพระ
ชะอบพระอังคารจากพระเมรุขึ้นเหนือพระวอ ตั้งกระบวนพระราช
อิสริยยศ คือ

เจ้าพนักงานพระราชพิธีนำ	๒
นายท้ายช้างถ่อขงสามชาย	๒
คู่แห่งผ้าเกยวดายล้อมครุยมพอก	๓๖๐
กลองชนะระแดง	๘๐
จ่า	๓
จ่ากลอง	๓

ตำรวจตรีถอง	๒
ตำรวจตรี	๓๖
ตำรวจอน	๒๐
คังช	๒
ตำรวจตรีแตร	๓
เจ้าพนักงานใหญ่กองพระราชพิธี	๓
เครื่องสูงหน้าห้าชั้น ๒ เจ็ดชั้น ๒ บั้งแทรก ๕ รวม	๓๒
คุมเครื่องหน้า	๒
พระแสงหว่างเครื่องหน้า	๓
ถึงพระเสด็จยกประดิษฐานพระอัฐิ	๓
พนักงานพระกตทักททองชวาง	๓
บั้งพระศรัย	๓
พัดโบก	๓
คู่เคียงชั้นพระยา ๓ คู่ ชั้นพระ ๗ คู่ รวม ๘ คู่	
อินทร์พรหมเชิญจามรข้างพระเสด็จยกข้างตะ ๘ รวม	๓๖
ฉนมพดเรือนกำกับอินทร์ ๓ กำกับพรหม ๓ รวม	๒
เครื่องสูงหลัง เจ็ดชั้น ๒ ห้าชั้น ๕ บั้งแทรก ๒ รวม	๘
พระแสงหว่างเครื่องหลัง	๒

พนักงานคุมเครื่องหลัง ๒

นายตำรวจหลวงนำพระวอพระอังคาร ๒

พระวอทรงพระอังคาร ๑

พระกตด ๑

เจ้าพนักงานพระราชพิธีกำกับ ๑

ข้าหลวงชำนาญกรมเชิญเครื่องตาม

เวลา ๘ นาฬิกา ๓๐ นาที โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานเคียว
กระบวนแห่พระอัฐิสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า ดุจขุนมาตมารศรี พระอัคร
ราชเทวี ออกทางประตูพระเมรุค้ำเหนือ เดียวขวากนหน้าพระจันทร์
เดียวถนหน้าราชดำเนินใน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับ
รถยนต์พระที่นั่งเสด็จเข้าในพระบรมมหาราชวัง ประทับพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท แล้วกระบวนแห่พระอัฐิมาเดียวถนหน้าพระदान
เจ้าพนักงานได้เชิญพระอังคารโดยพระวอ มีนายตำรวจหลวงนำ
ไปตามถนนดินนาศัย เดียวถนหน้าราชมัย ผ่านถนหน้าราชดำเนินข้าม
สะพานไปตามถนหน้าราชบพิธ เดียวเข้าวัดราชบพิธ เชิญพระเมออบ
พระอังคารเหนือพานทองเข้าพักไว้ในพระวิหาร กระบวนแห่พระอัฐิ
เดียวไปตามถนหน้าพระदान เดียวเข้าประตูวิเศษชัยศรี ประตู
พิมานชัยศรี เดียวถนหน้าอมรวิถึ เทียบพระเสด็จยกทักเกยหน้าประตู
กำแพงแก้วพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทด้านตะวันออก เจ้าพนักงาน

เชิญพระ โภคพระ อัฐจากพระเสด็จกงไปขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท
ประดิษฐานใน บุษบกบน พระแท่น แฉ่นฟ้าทองภายใต้เศวตฉัตรถาย
พิมพ์ทอง ๕ ชั้น मुखตะวันตกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทเสร็จแล้ว
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อยทหน้าพระอัฐ
สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า ฯ พระอัครราชเทวี ทรงทอดผ้าไตร ๓๐ ไตร
พระสงฆ์สดับปกรณ์ถวายอนุโมทนา พระราชาคณะถวายอดิเรก
ถวายพระพรตักดับแล้ว เวदा ๘ นาฬิกา ๕ นาทีเสด็จประทับ
รถยนต์พระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับพระราชวังดุสิต

งานพระอัฐ

วันที่ ๑๘ พฤษภาคม เวลาเช้าเจ้าพนักงานไตรจุดเตรียมการใน
พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิญพระพุทธรูปประจำพระชนมวารใน
พระบรมอัฐิและในพระอัฐิสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า ฯ กรม
หลวงศรีรัตน โกสินทร พระพุทธรูปประจำพระชนมวารในพระอัฐิ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบุษบงเบิกบาน ออกประดิษฐาน
เหนือม้านมบนพระแท่นมุขตวันออก เชิญพระ โภคพระบรม
อัฐิพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ๔ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระ
โภคพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ๕ พระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวออกประดิษฐานเหนือ พระราชบัลลังก์ภายใต้ นพปฎลมหา
เศวตฉัตร ตั้งคันทันไม้ทองเงิน ๒ คู่ ทอดเครื่องราชอิสริยยราชูปโภค

และเครื่องทองน้อย หน้าออกมาทอดเครื่องราชสักการพระแท่นทรง
กราบไว้พร้อม เจริญพระโกศพระอัฐิสมเด็จพระเจ้าพนางเชอ เจ้าฟ้า
สุทธาทิพยรัตน์ สุขุมขัตติยกัลยาวัตติ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร มา
ประดิษฐานเหนือโตะทองข้างพระแท่นมหาเศวตฉัตรเบ้องตะวันออก
เจริญพระโกศพระอัฐิพระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้าบุษบงเบิกบาน
มาประดิษฐานเหนือโตะทองข้างพระแท่นมหาเศวตฉัตรเบ้องตะวันตก
กับตั้งสิ่งต่าง ๆ สำหรับงานไว้พร้อมเสร็จ

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่อง
เต็มยศทหารบก ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทรงสายสะพาย
มหาปรมาภรณ์ ทรงพระศทาจอมพล เสด็จพระราชดำเนิน โดย
รถยนต์พระที่นั่งจากพระราชวังดุสิตมา เสด็จ ออก ประทับ พระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อยเครื่องราชสักการ
ถวายบังคมพระบรมอัฐิ แล้วทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อยทหน้า
บุษบกแว่นฟ้าทองพระอัฐิสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สุขุมมาตมารศรี
พระอัครราชเทวี และทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระพุทธรูปแก้ว
ทรงประเคนพัดตั้งเศกหัวทาน ๑๕ แก้วพระสังฆทัตจกเจริญพระพุทธมนตร์
พระสังฆ์ ๒๐ รูป มีสมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นประธานเจริญพระพุทธ
มนตร์จบ ทรงประเคนพัดตั้งเศกหัวทานแก่พระอุบาล์คุณูปมาจารย์
ผู้จะถวายพระธรรมเทศนา ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๔๗๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๕ หน้า ๖๘๒

พระอนุชาธิคุณอุปมาจารย์วัดบรมนิวาสถวายนพระธรรมเทศนาภันท์ ๑
จบถวายขณา พระที่เจริญพระพุทธรูป ๒๐ รูปรับอนุโมทนาแล้ว
ทรงทอดไตร ดังเค็ดภันท์เทศน์ และ แก่ พระที่ เจริญ พระพุทธรูป
ลำดับปรกณแล้ว สืบแต่เจ้าพระพุฒาจารย์ถวายนอดิเรก พระญาณ
วราภรณ์ถวายนพระพรตภักดิ์ ทรงทอดผ้าไตรลำดับปรกณพระบรม
อัฐิ ๑๐ พระสงฆ์ลำดับปรกณ มีพระพรหมมุนีเป็นประธานลำดับปรกณ
แล้ว ทรงทอดผ้าไตรลำดับปรกณพระอัฐิสืบแต่เจ้าพระเจ้าฟ้างเชอ
เจ้าฟ้า ฯ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร ผ้าไตร ๑ ผ้าขาว ๒ พับ
พระอัฐิพระเจ้าบรมวงศ์เชอ พระองค์เจ้าบุษบงเบิกบาน ผ้าไตร ๑
ผ้าขาวพับ ๑ พระสงฆ์ลำดับปรกณแล้ว พระสงฆ์ถวายนอนุโมทนา
พระพรหมมุนีถวายนอดิเรก พระสาธุคีรีสังวร ถวายนพระพรตภักดิ์
เวลา ๑๕ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ
ประทับรถยนต์พระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินกลับพระราชวังดุสิต

วันที่ ๒๐ พฤษภาคม เวลาเช้า ๑๑ นาฬิกา พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศทหารบก ประทับเครื่องราชอิสริยา
ภรณ์สายสะพายปฐมจุลจอมเกล้า ทรงพระศทาจอมพล เสด็จพระ
ดำเนิน โดยรถยนต์พระที่นั่งจาก พระราชวังดุสิตเข้าในพระบรมมหา
ราชวังเสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนเครื่องทอง
น้อยเครื่องราชสักการถวายนังคมพระบรมอัฐิ แล้วทรงเครื่องทอง

นอຍที่พระอัฐิสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าฯ พระอัครราชเทวี และทรงจุด
เทียนเครื่องนมัสการพระแล้ว พระสงฆ์ ๒๐ รูปถวายพรพระจบ ทรง
ประเคนอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์รับพระราชทานนั้นแล้วทรงประเคน
ใบจตุปัจจัยไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ส้มเด็จพระพุฒา
จารย์ถวายอดิเรก พระญาณวราภรณ์ถวายพระพรตากลับ ทรง
ประเคนพัดตั้งเค็ดหัวทวนแก่พระราชาคณะที่จะถวายพระธรรมเทศนา
แล้ว ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม พระเทพมุนี วัดเบญจม
บพิตรถวายพระธรรมเทศนาถันท์ ๓ จบ พระเปรียญ ๕ รูปรับอนุ
โมทนาแล้ว ทรงทอดไตรตั้งเค็ดถันท์เทศน์และผ้าไตรพระอนุโมทนา
๕ รูป พระสงฆ์ ๕ รูปสดับปกรณ์แล้ว พระเทพมุนีถวายอดิเรก
ถวายพระพรตากลับ โปรดเกล้าฯ ให้สังฆการีนิมนต์พระสงฆ์
รายร้อยมาห้อยอังสน์สงฆ์ มีพระวิสุทธินิโธภณเป็นประธานนำ
สดับปกรณ์ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าที่ยังเยาว์
ทรงทอดผ้ารายร้อย พระสงฆ์สดับปกรณ์แล้ว พระวิสุทธินิโธภณ
ถวายอดิเรกถวายพระพรตากลับแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน
งานภูษามาตาเชิญพระโกศพระอัฐิสมเด็จพระปิตุจฉาเจ้า สู่ขุมมาต
มารศรี พระอัครราชเทวี จากบุษบกแว่นฟ้าทองในพระที่นั่ง
ดุสิตมหาปราสาทไปขึ้นรถม้าหดวงเทียมม้า ๕ ที่หน้าประตูกำแพง
แก้วตะวันออก มีรถม้าหดวงช้าหดวงช้าในกรมเชิญเครื่องตาม

เวลา ๑๗ นาฬิกา ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับ
รถยนต์พระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินรถดับพระราชวังดุสิต เมื่อการ
วางพวงมาดาเสร็จแล้ว เจ้าพนักงานช่างราชบัณฑิตยสถานได้วาง
ศิลาปิดผนึก โบกปูนแล้วเป็นเสร็จการ

พระราชทานพระบรมราชานุญาต
ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่างประเทศ

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ข้าราชการกระทรวงกลาโหมซึ่ง
มีนามต่อไปนี้ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ดันเนบรอกซ์ชั้นอัศวิน
ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก พระราชทานแก่ข้าราชการกระทรวง
กลาโหมในการที่ได้ออกเพื่อช่วยเหลือนายร้อยเอก บอทเวด นาย
ทหารนักบินเดนมาร์กซึ่งนำเครื่องบินเข้ามาพักในเขตค่ายยาม เมื่อ
คราวบินจากประเทศเดนมาร์กไปประเทศญี่ปุ่นและบินกลับนั้น ได้
ตามเวลาอันควร คือ

๑. นายพันโท พระเวชนันตริงส์ฤชฎี ผู้ช่วยผู้อำนวยการกอง
โรงงานอากาศยาน เมื่อมียศเป็นนายพันตรี